

УДК 339.92(497.1+496.5)«20»

**Ю. І. Артюх**

аспірантка Одеського національного університету імені І. І. Мечникова  
кафедри міжнародних відносин, к. 32,  
Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна  
+38 (0482) 63-32-59, e-mail: cis\_asc@paco.net

## **ЕВОЛЮЦІЯ ТРАНСГРАНИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ КРАЇНАМИ ЗАХІДНИХ БАЛКАН: ВТРАТИ ТА ЗДОБУТКИ**

В статті проаналізовано розвиток добросусідських та партнерських відносин між країнами Західних Балкан з моменту припинення конфліктів та становлення цих держав як самостійних акторів на міжнародній арені і до сьогодення. Вивчено роль західних структур, таких як ЄС і НАТО, в процесі налагодження регіонального співробітництва. Показано досягнення, які були зроблені країнами на шляху до співробітництва, та виявлено основні сфери їх активної взаємодії.

**Ключові слова:** регіональне співробітництво, зовнішня політика, регіональна інтеграція, НАТО, ЄС, ОБСЄ.

Регіональне співробітництво є дуже важливою сферою взаємодії держав, не є винятком країни Західних Балкан. Цей регіон представляє собою сформовану систему міждержавних зв'язків, але, разом з тим, там представлені різноманітні конфлікти і протиріччя, які є перешкодою на шляху створення і функціонування регіональних організацій [9]. Регіональне співробітництво може стимулювати локалізацію конфліктів з метою запобігання «розповзання їх наслідків» в інші країни. Регіони є важливими дійовими особами в кризових ситуаціях, а регіональні організації можуть стати посередником в етнічних конфліктах, і, з точки зору культури і національних цінностей, вони є ближчими до сторін, ніж глобальні посередники [7, р. 206].

На Балканах співпраця між урядами має базуватися на двосторонній основі і, як це було в інших регіонах, може перетворитися в регіоналізм [7, р. 209]. Відродження націоналізму стало головною перешкодою для нового регіоналізму. Регіональні ініціативи у країнах ЗБ можна розділити на три основні категорії: ініціативи ЄС у регіоні; місцеві ініціативи та програми співробітництва, які включають лише країни ЗБ; місцеві ініціативи, що включають в себе, крім країн ЗБ, інші сусідні держави.

Ініціативи ЄС в регіоні направлені перш за все на підтримання миру, налагодження добросусідських відносин між державами регіону. Регіоналістський підхід до Західних Балкан був вперше застосований при укладенні Дейтонської угоди. Це був необхідний механізм, який змусив би колишні воюючі сторони співпрацювати. Першою спробою був Роймонський процес, ініційований Францією за підтримки ЄС. Процес був започаткований, щоб підтримувати і фінансувати добросусідські відносини, але

все обмежувалося лише ініціативами низького рівня, такими як зустрічі та семінари. Пізніше він був включений в Стабілізаційний пакт [6, р. 63].

Створення Ініціативи зі співробітництва у Південно-Східній Європі (ІСПСЄ) було другою спробою світової спільноти налагодити міждержавні відносини в регіоні [5, р. 7]. В Ініціативу увійшли Туреччина, Боснія і Герцеговина, Словенія, Республіка Молдова, Румунія, Угорщина, Болгарія, Греція, Албанія, Македонія [11]. Держави-засновниці розглядали Ініціативу як інструмент для зміцнення регіональної співпраці та полегшення процесу інтеграції в ЄС. ІСПСЄ мав бути форумом, на якому обговорювалися б питання, які стосуються регіональних економічних проблем [8, р. 30]. Діяльність організації в основному спрямована на економічне співробітництво та реконструкцію районів, що постраждали від війни, уникаючи при цьому політично вразливих питань. Спостерігачі вважають досить успішною ІСПСЄ, оскільки були досягнуті конкретні результати в сфері прикордонного співробітництва та в боротьбі з організованою транскордонною злочинністю [6, р. 67].

Процес Асоціації та Стабілізації (ПАС) був запропонований Європейською комісією під час кризи в Косово, в травні 1999 року. ПАС має три основні стимули для країн ЗБ, а саме фінансова допомога, лібералізація торговельних бар'єрів між ЄС і ПАС, можливість членства в ЄС.

Першою всеохоплюючою стратегією міжнародного співтовариства для запобігання конфліктам був Пакт стабільності для Південно-Східної Європи, який також послужив основою для регіонального співробітництва та встановлення більш тісних відносин з Євроатлантичними структурами. Пакт було укладено в Кельні з ініціативи Йопки Фішера, тодішнього міністра закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини в 1999 році. З політичної точки зору, зобов'язання країн регіону в області регіонального співробітництва є частиною умов, які повинні бути виконані для приєднання до Угоди про стабілізацію та асоціацію, учасником якої вже є Македонія, Хорватія, Сербія і Чорногорія. Відкриваючи можливості для подальшої інтеграції в європейські та трансатлантичні структури, які, без сумніву, є привабливими для країн Західних Балкан, процес стабілізації та асоціації вимагає від них зміцнення відносин між урядами. Ці зв'язки відносяться до регіональних та передбачають створення вільної торгівлі, регіональних ринків електроенергії та газу, розвиток транспорту, енергетики та інфраструктури, а також транскордонного співробітництва, припинення корупції і організованої злочинності, розширення парламентської співпраці [2, р. 10]. Це був перший систематичний регіональний форум, в сферу діяльності якого увійшов широкий спектр питань. Зовнішні гравці зрозуміли, що балканські проблеми взаємопов'язані і справді потребують комплексних рішень. Як зазначають деякі політологи, «Пакт стабільності» був спробою «європеїзації» і «де-балканізації» регіону. Ця ініціатива була схвалена державами регіону, тому що вона забезпечувала нові можливості для налагодження зв'язків із Заходом і залучення фінансування для реформ та пост-конфліктного облаштування. ІСПСЄ заснував новий міжурядовий проект з 28 країн та впливових міжнародних організацій. Осно-

вним органом був Регіональний стіл за участю всіх урядів і міжнародних організацій під головуванням спеціального координатора [6, р. 64].

Розширення перспектив залишається потужним стимулом і продовжує відігравати вирішальну роль у стабілізації регіону та забезпеченні безпеки. Ніхто не може сьогодні заперечувати, особливо у випадку Хорватії, що було досягнуто значного прогресу. Пакт стабілізації та асоціації виявився відмінною основою для країн регіону на їх європейському шляху. Незважаючи на тенденцію сприймати цей регіон в цілому, таке узагальнення має бути обмежене, тому що кожна країна розвивається своїм власним темпом. При обговоренні загальних цілей усіх країн регіону Євроатлантична інтеграція посідає головне місце. Хорватія, перебуваючи на фінальному етапі переговорів про вступ в ЄС, може служити позитивним прикладом для своїх сусідів на їх шляху до європейської інтеграції. Досягнення на шляху до ЄС важливі не лише для Хорватії, але і для сусідніх держав — це чіткий сигнал усім країнам, які знаходяться на тому ж шляху. Хорватія залишається переконаною прихильницею процесу розширення ЄС і політики відкритих дверей НАТО як важливого компонента своєї нової стратегічної концепції. Хорватія має намір допомогти країнам ПСЄ в цьому процесі, знаючи, що результатом їх просування в євроатлантичній структури буде стабільність в цілому регіоні [4, р. 15]. Регіональна рада по співробітництву докладає чималих зусиль, щоб зміцнити відносини між його членами через галузеве співробітництво і політичний діалог [2, р. 25].

Однією з найбільших проблем регіону є корупція, держави активно співпрацюють з цього питання, тому і була створена ініціатива, направлена на вирішення цього питання. Регіональна антикорупційна ініціатива (РАІ) є однією з ініціатив в рамках Регіональної Ради зі Співробітництва (РСЗ), раніше відомої як Пакт стабільності. Ця ініціатива демонструє конкретні кроки, направлені на узгодження і координацію дій у боротьбі з корупцією в регіоні Південно-Східної Європи. З моменту свого створення в 2000 році в Сараєво ця ініціатива виступала як регіональний процес, який давав можливість державам-членам, регіональним та міжнародним організаціям координувати і активізувати зусилля в боротьбі з корупцією. Стабілізаційний Пакт відігравав важливу роль в процесі демократизації і стабілізації на Балканах, в рамках якого Регіональна антикорупційна ініціатива (РАІ) представляє собою міжурядовий механізм, спрямований на боротьбу з корупцією як однією з найбільш серйозних загроз соціально-економічному розвитку країн регіону в цілому. Ще один важливий крок у роботі Ініціативи був зроблений у 2003 році, коли країни — члени РАІ домовилися про створення Секретаріату для зміцнення регіонального потенціалу в боротьбі з корупцією в Південно-Східній Європі. Прийняття Меморандуму про взаєморозуміння державами — членами РАІ в Загребі в 2007 році ще більше зміцнило основи регіонального співробітництва [10, р. 19]. Було вирішено, що головувати в організації буде країна-член з Балкан. Це важливий крок, який, в подальшому, приведе до повного регіонального лідерства та управління РАІ. Держави-члени взяли на себе зобов'язання забезпечувати експертну та технічну допомогу, а також стабільне фінансування Ініціативи.

Під час перших років існування РАІ уряд США надавав активну підтримку в зміцненні потенціалу РАІ, а фінансова підтримка з боку Агентства Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку (USAID) дозволила розширити можливості Секретаріату РАІ. Дев'ять країн-членів з Південно-Східної Європи приєдналися до цієї регіональної ініціативи: Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Македонія, Молдова, Чорногорія, Румунія і Сербія. За останні десять років країни — члени РАІ досягли значних результатів у боротьбі з корупцією. Багато цілей, пов'язаних зі зміцненням національного законодавства та забезпечення верховенства закону шляхом прийняття та імплементації міжнародних документів щодо боротьби з корупцією, були врешті решт досягнуті. За десять років держави-члени здійснили ряд складних реформ інституційної та законодавчої бази з метою зниження рівня корупції та забезпечення успіху своєї політики. У зв'язку з цим Національна антикорупційна стратегія затверджується разом з Планами дій, таким чином демонструючи політичну волю у вирішенні проблеми корупції. Крім того, були створені або ще перебувають у процесі становлення спеціалізовані органи боротьби з корупцією в усіх державах-членах. РАІ підтримує процес створення мережі співробітників в різних антикорупційних областях, забезпечення національним експертам можливість зустрічатися, обговорювати питання, обмінюватись ідеями. Секретаріат РАІ протягом тривалого часу підтримував зв'язки між молодими суддями і прокурорами, майбутніми борцями з корупцією; це було досягнуто шляхом організації щорічних літніх шкіл для молодих суддів і прокурорів з Південно-Східної Європи (проводяться в останні роки в Румунії, Чорногорії, Македонії і в Албанії) [10, р. 20].

Можна простежити міждержавне співробітництво в різних сферах, а особливо у вирішенні проблеми міграції. Ця проблема стоїть особливо гостро, оскільки в регіоні має місце проблема біженців, що стала результатом конфлікту. Міграція має складні виміри, тому регулювання цього процесу вимагає комплексних зусиль, повного взаєморозуміння з боку держав. Однією з форм ефективної співпраці в даній проблемі є саме регіональне співробітництво. Міжнародна організація міграції (МОМ) створює умови для розвитку регіонального співробітництва в рамках регіональних консультативних процесів. Організація забезпечує можливість країнам-учасникам обмінюватись інформацією з різних питань і розробляти загальні підходи. Країни Західних Балкан зосереджуються в основному на співробітництві в області нелегальної міграції та транспортування людей.

Регіональне співробітництво між країнами Західних Балкан в економічному сенсі являє собою інструмент для покращення бізнес-клімату та залучення прямих іноземних та вітчизняних інвестицій, забезпечуючи тим самим можливість вирішення проблем безробіття та підвищення рівня життя в регіоні. У цьому контексті регіональна співпраця досягається шляхом підписання угод про вільну торгівлю, створення зони вільної торгівлі і зниження податкових відрахувань, крім того, вона також включає в себе проекти з модернізації та лібералізації потужностей електроенергії і газу та узгодження їх з європейськими стандартами, проекти з модер-

нізації дорожньої інфраструктури та модернізації загальноєвропейських коридорів, поліпшення стану навколишнього середовища, науки і техніки, телекомунікації та т. д. Немає сумнівів, що найбільш важливі аспекти регіонального співробітництва між країнами Західних Балкан відносяться до сфери безпеки, судової системи, юстиції та внутрішніх справ. Співпраця в боротьбі з організованою злочинністю і корупцією, прикордонне співробітництво, співпраця між правоохоронними органами та прокуратурою в цьому регіоні дозволить забезпечити стабільність, демократію, верховенство закону та економічне процвітання.

Інтенсифікація боротьби з організованою злочинністю і корупцією, інституційний розвиток, створення та функціонування незалежної судової системи в регіоні є основними передумовами для забезпечення сприятливого ділового клімату для прямих інвестицій і створення нових робочих місць, тобто для досягнення бажаного економічного розвитку та добробуту [3, р. 11]. Діяльність міждержавних ініціатив, започаткованих регіональними державами, направлена в першу чергу на вирішення проблеми трансграничної злочинності, корупції, але все ж лідери країн останнім часом почали проявляти активність і в політичній сфері. Був створений регіональний саміт, діяльність якого направлена на підготовку для приєднання до ЄС, ціль даної структури чимось нагадує основну мету створення Вишеградської групи в 1990-х роках в Східній Європі.

Президенти Албанії, Косово, Македонії та Чорногорії зустрілися в рамках третього регіонального саміту в Охриді 12 липня 2011 року. Глави чотирьох держав заявили, що єдиним способом прискорення євроатлантичної інтеграції в регіоні є зміцнення економічного співробітництва, підтримка вільного переміщення людей і капіталу, розвиток підприємництва та стимулювання регіональних інвестицій. Георге Іванов (президент Македонії) підкреслив, що мета щорічних зустрічей полягає у прискоренні розвитку цих чотирьох країн, а також у забезпеченні стабільності, безпеки і процвітання на Балканах в цілому. «На шляху до реалізації нашої стратегічної мети — вступ до ЄС і НАТО — ми зустрічаємося зі стандартами, що є спільними для наших суспільств, високий рівень безпеки для наших громадян», — додав він. Філіп Вуянович (президент Чорногорії), чия країна буде приймати наступний регіональний саміт, заявив, що запропонує Сербії приєднатися до зустрічі. Він сказав, що переговори між президентом Косово Атіфете Яхьягою та її сербським колегою Борисом Тадичем повинні відбуватися «на найвищому рівні і під патронажем ЄС». Б. Тадич відмовляється приймати участь у будь-яких заходах, де Косово буде запрошений в якості незалежної держави. А. Яхьяга також висловила сподівання, що в цих зустрічах візьмуть участь глави держав з інших країн регіону, зазначивши, що співпраця прискорить їх євроатлантичну інтеграцію. Бамір Топі (президент Албанії) погодився, що на Балканах сьогодні склалась нова реальність, і регіон вже не можна розглядати, як раніше. Він висловив сподівання, що природні зміни відбудуться в позиції Сербії щодо Косова. «Ми можемо тільки підтримувати цей діалог, який принесе більше миру, менше напруги і більш тісне співробітництво між країнами», — сказав Б. Топі [1].

Враховуючи практику, що склалась на протязі років, для інтеграції в західні структури необхідне розширення та поглиблення регіонального співробітництва. І саме такий підхід лежить в основі конференції в Брдо (замок недалеко від Крань, четвертого по величині міста Словенії), це успішний спільний проект Хорватії і Словенії, в результаті чого процес Брдо в даний час почав трансформуватись в конкретні ініціативи. Хорватія розбудовує всебічні відносини з регіоном в цілому за рахунок підвищення співробітництва в усіх відповідних сферах, що, зрештою, принесе позитивний результат не тільки для Хорватії, але й для стабільності всього євроатлантичного простору [4, р. 16]. Насправді першою балканською ініціативою є Процес співробітництва в Південно-Східній Європі (ПСПСЕ), який був ініційований в 2000 році в Бухаресті. В нього ввійшли тільки регіональні держави — Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Греція, Македонія, Молдова, Чорногорія, Румунія, Сербії і Туреччина. В центрі уваги ініціативи був широкий спектр питань, від політичних, економічних, гуманітарних, соціальних і культурних до питань безпеки, правосуддя і внутрішніх справ [6, р. 64]. Адріатично-Іонічна Ініціатива (АІІ) була створена в 2000 році і спрямована на зміцнення співробітництва між прибережними державами Адріатичного та Іонічного морів, входять Албанія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Греція, Італія, Чорногорія, Словенія та Сербія [6, р. 66].

Після збройного конфлікту на території колишньої Югославії головною метою ініціатив Європейського Союзу, перш за все, було зняття напруженості та підтримання миру в регіоні. Нові держави, що виникли в регіоні, продемонстрували байдужість до кожної ініціативи, в якій вони вбачають спробу відродити колишні зв'язки, що існували в Югославії. Поглиблення регіонального співробітництва є однією з умов євроінтеграції для країн регіону, таким чим, ЄС тепер і в майбутньому зможе попередити дестабілізацію в регіоні. Програми Європейського Союзу повинні були стабілізувати ситуацію на Балканах шляхом залучення країн до регіонального співробітництва. Країни Західних Балкан досить пасивно сприймають ініціативи зовнішніх гравців. Країни позитивно сприймають і активно приймають участь в тих ініціативах, які направлені на вирішення спільних проблем для всіх держав, наприклад, проблема нелегальної міграції та корупції. Але останнім часом держави регіону демонструють спроби досягнути взаєморозуміння і співпраці в політичній сфері.

## Література

1. Balkan leaders: EU and NATO membership goal unites region [Electronic recourse] // The news and views of Southeast Europe. — Available on the web at: [http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/features/2011/07/13/feature-03](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/07/13/feature-03)
2. Bišević H. Regional political cooperation in the Western Balkans: a vehicle of the common goal [Electronic recourse] / Hido Bišević // Political thought. Regional Cooperation in the Western Balkans on the Road to EU and NATO. — Institute for Democracy. — 2010. — № 31. — P.23–26. — Available on the web at: [http://www.kas.de/wf/doc/kas\\_20858-1522-2-30.pdf](http://www.kas.de/wf/doc/kas_20858-1522-2-30.pdf).

3. Bojadzieva D. On the need for regional cooperation [Electronic recourse] / D. Bojadzieva, H. Bohnet // Political thought. Regional Cooperation in the Western Balkans on the Road to EU and NATO / Institute for Democracy. — 2010. — № 31. — P.10-12. — Available on the web at: [http://www.kas.de/wf/doc/kas\\_20858-1522-2-30.pdf](http://www.kas.de/wf/doc/kas_20858-1522-2-30.pdf).
4. Božinović D. Regional political cooperation in the Western Balkans: towards the common goal of Euro-Atlantic integration [Electronic recourse] / Davor Božinović // Political thought. Regional Cooperation in the Western Balkans on the Road to EU and NATO / Institute for Democracy. — 2010. — № 31. — P.13-18. — Available on the web at: [http://www.kas.de/wf/doc/kas\\_20858-1522-2-30.pdf](http://www.kas.de/wf/doc/kas_20858-1522-2-30.pdf).
5. Zevikqz B. European integration and regional cooperation in Southeast Europe [Electronic recourse] / Bnal Zevikqz // Journal of International Affairs. — December 1997-February 1998. — Number 4 — Volme II. — Available on the web at: <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/UnalCevikoz.pdf>
6. Ejohvili N. The US's region-building strategy in the Western Balkan: Success or failure? [Electronic recourse] / Natia Ejohvili // Political thought. Regional Cooperation in the Western Balkans on the Road to EU and NATO // Institute for Democracy. — 2010. — № 31. — P.59-68. — Available on the web at: [http://www.kas.de/wf/doc/kas\\_20858-1522-2-30.pdf](http://www.kas.de/wf/doc/kas_20858-1522-2-30.pdf).
7. Hettne B. Regional Cooperation: A Tool for Addressing Regional and Global Challenges [Electronic recourse] / Björn Hettne, Fredrik Söderbaum / Göteborg University, School of Global Studies Department of Peace and Development Research (Padrigu). — Available on the web at: <http://www.cris.unu.edu/Dr-Fredrik-Soederbaum.54.0.html>
8. Kühne B. From stabilization to integration: Articles / Björn Kühne, Erhard Busek. — Köln, 2010. — 689 p.
9. Meeting Global Challenges: International Cooperation in the National Interest [Electronic recourse] // Report of the International Task Force on Global Public Goods. — Available on the web at: [http://www.policyinnovations.org/ideas/policy\\_library/data/01431](http://www.policyinnovations.org/ideas/policy_library/data/01431)
10. Ratković V. Regional anti-corruption initiative (RAI) / Vesna Ratković // Political thought. Regional Cooperation in the Western Balkans on the Road to EU and NATO [Electronic recourse] / Institute for Democracy. — 2010. — № 31. — P.19-22. — Available on the web at: [http://www.kas.de/wf/doc/kas\\_20858-1522-2-30.pdf](http://www.kas.de/wf/doc/kas_20858-1522-2-30.pdf).
11. The EU's Region-Building strategy southeast European cooperative Initiative (SECI). Memorandum of Understanding on the Facilitation of International Road Transport of Goods in the SECI Region Athens (Greece), 28 April 1999 [Electronic recourse] // United Nations Economic Commission for Europe. — Available on the web at: [http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/old\\_new\\_tir/seci/documents/mou-fin.pdf](http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/old_new_tir/seci/documents/mou-fin.pdf)

*Поступила до редакції 01.10.2012*

**Ю. И. Артюх**

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,  
кафедра международных отношений,  
к. 32, Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

## **ЭВОЛЮЦИЯ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА СТРАН ЗАПАДНЫХ БАЛКАН: ПОТЕРИ И ПРИОБРЕТЕНИЯ**

### **Резюме**

В статье проанализировано развитие добрососедских и партнерских отношений между странами Западных Балкан с момента прекращения конфликтов и становления этих государств как самостоятельных акторов на международной арене и до настоящего времени. Изучена роль западных структур, таких как ЕС и НАТО, в процессе налаживания регионального сотрудничества. Показаны достижения, которые были сделаны странами на пути к сотрудничеству, и выявлены основные сферы их активного взаимодействия.

**Ключевые слова:** региональное сотрудничество, внешняя политика, региональная интеграция, НАТО, ЕС, ОБСЕ.

**Y. I. Artiukh**

Odessa National University, Department of International Relations,  
r. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

## **EVOLUTION OF CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN THE WESTERN BALKAN COUNTRIES: LOSSES AND GAINS**

### **Summary**

The article examines the development of good neighborly and partnership relations between the Western Balkan countries since the cessation of conflict and the formation of these states as independent actors at the international arena till the present. It studies the role of Western institutions such as the EU and NATO in the process of setting up regional cooperation. Displaying achievements made by countries towards cooperation and identified key areas of their active cooperation.

**Key words:** regional cooperation, foreign policy, regional integration, NATO, EU, OSCE.